

RAZSTAVA SLOVENSKE KNJIGE

IVO BRNČIČ

Slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes!
Razpni se! Po razponu tvojih kril
bo meril narod čilost svojih sil...
(O. Župančič, Naša beseda. — Geslo Razstave slovenske knjige.)

V času skrajne mednarodne napetosti, ko je na milijone življenj viselo na nitki, ko so diplomati mešetarili z deželami in usodo ljudstev kakor z borznimi papirji, ko so generali tehtali oborožene sile in protisile, ko so narodi režali drug na drugega kakor hijene in ko so slednjič morale pretrpeti pravica, zavest in življenjska vera vseh majhnih narodov enega najtežjih udarcev — v teh hrupnih dneh je znova oživljeno Društvo slovenskih književnikov odprlo vrata v Razstavo slovenske knjige. Vojna mrzlica in ta miroljubna prireditve — kontrast bi bil absurden, če bi ne bil na svoj način domala simboličen. Zakaž slovenska knjiga je po pravici dobila svojo razstavo ravno v času, ki je naš narodni problem znova tako silovito zaostрил. Saj temu narodu njegova knjiga nikoli ni bila zgolj luksuzna začimba življenja in predmet snobističnega zadovoljstva, bila je vedno in še prav posebej v novejši dobi eno najuspešnejših, glavnih orožij njegove obrambe. Dejstvo, da se je naša borba za ohranitev in narodno svobodo tako pogosto prenašala s čisto političnega na kulturno področje, je glede svojih zgodovinskih in socioloških vzrokov še dokaj neraziskano; vendar je jasno, da je bila v zgodovini tega naroda naložena knjigi izjemno pomembna in odgovorna vloga — in da je potemtakem tudi dandanašnji, da, prav dandanašnji kult slovenske knjige ne le upravičen, temveč za nas naravnost življenjsko nujen (dejstvo, ki sta ga oddelek »Primorska« in predavanje dr. Čermelja trpko potrdila). Med vsemi iznajdbami, s katerimi se je človeški rod za nov korak približal k tistemu počlovečenju in tistemu kulturnemu sožitju ljudi, ki je bilo nekoč le sanjska predstava, a je danes že otipljiva možnost, ni bila tudi knjigi prizanešana usoda, da je morala biti prenekaterikrat birič nasilja in laži, da ni bila človeštvu kažipot, marveč ga je izdajalsko zavajala z naporne zgodovinske poti, ki ji pravimo napredek. Razstava v Trgovskem domu je pokazala, da je bil naši knjigi ta delež v precejšnji meri prihranjen. Tudi te knjige so kajpak zgovorno pričale o naših notranjih bojih in razdorih, tudi na teh policah so našle svoj odsev vse politične in nazorske razlike, ki razvzemajo duhove na Slovenskem in ki se, malomeščansko zvodenele, neredko celó spreminjajo v kilave, malenkostne strankarske razprtije. Ne poznamo pa Slovenci tiste ogromne organizirane produkcije knjig (»organizirane« in »produkcije«, na obeh pojmi je poudarek!), ki je tako značilen pojav dobe in katere edini namen je načrtno potvarjati resnico ter v interesu šovinističnega hipernacionalizma ščuvati množice in netiti v njih temne, napol zaspale instinkte. Takih knjig ni bilo na tej razstavi — ugotovitev, ki se je ob razburkanih odmevih svetovnega dogajanja nehote vsiljevala obiskovalcu in ki znabiti ne označuje povsem nebitveno našega kulturnega ustvarjanja. V primeri z masovnim predelovanjem ljudi v podložnike, v robote in v najboljšem primeru v cezarske pretoriance, kar je dandanes v velikem delu sveta skoraj edina funkcija, ki je knjigi še dovoljena, je slovenska knjiga čudovito miroljubna in strpna, zlasti pa vzgledno pravična do življenjskih potreb drugih narodov. Ne napad, le obramba je bila vselej njena naloga. In četudi se resna kulturna zavest in čut odgovornosti v naših tesnih pogojih nista mogla zmeraj

dosledno uveljaviti ter ni najmanjši del razstavljenih knjig opozarjal nase s svojo izrazito povprečnostjo, je vendarle mogoče trditi, da kulturno merilo vsaj načelno še vedno velja kot edini splošno priznani in odločilni zakon našega knjižnega izživljanja. Prepričevalno govori za to mnenje tudi neka posebnost, ki jo je razstava zelo očitno poudarila, da namreč naša knjižna proizvodnja skorajda ne pozna tiste grde blasfemije človeške pameti in Gutenbergove iznajdbe, ki jo imenujemo »šund«. Res, ne premoremo kdo ve koliko svetovno pomembnih del in glede prevodov naših avtorjev v tuje jezike smo precej na slabšem kakor drugi narodi (— oddelek, ki ga je bilo najtežje izpopolniti, ki pa tudi kompletiran ne bi nakopal prirediteljem razstave mnogo skrbi zastran prostora). Ali vendar je dovolj značilno, da se naše knjižno udejstvovanje ni ponižalo delj kakor do umetniško ali znanstveno povprečne literature in kvečjemu še do »kiča« ali »plaže«, dočim je bil pristni, premišljeno proizvajani »šund« pri nas zmeraj le uvozno blago. Razstava je dokazala, da vidno pada celó odstotek tiste vrste »poljudnih« knjig v slabem pomenu besede, ki so bile svoje dni tako značilna neogibnost naše knjižne produkcije.

Razstava je bila prirejena o priliki dvajsetletnice našega življenja v samostojni narodni državi ter bi naj nudila pregled slovenske knjižne delavnosti v letih 1918—1938. Njen namen ni bil — kakor je v otvoritvenem govoru naglasil Fr. Koblar, predsednik Društva slovenskih književnikov — zbrati vseh 12.000 knjig, kolikor jih je v našem jeziku izšlo po vojni. In vendar se tudi te, nad 3000 knjig obsegajoče »približne podobe velike celote« tako majhnemu, tako razkosanemu in gospodarsko tako šibkemu narodu, kakor smo Slovenci, gotovo ni treba sramovati.

Razstava je bila urejena po strokah, kar ni le nazorno pokazalo razmerja med posameznimi panogami, temveč tudi razvojne tendence, ki so teh dvajset let obvladovale slovensko knjigo. Podrobno obravnavanje vseh razstavnih oddelkov bi prekoračilo okvir pričujočega poročila, ki se omejuje zgolj na opombe splošnejše narave. Vsekakor ni nezanimiva ugotovitev, da sta bila med največjimi oddelki ravno »Pripovedništvo« in »Prevodna književnost«, kar pomeni, da zaposluje žeja po leposlovju še zmeraj nenavadno velik del našega knjižnega obrata. Vzgleđno urejena zbirka pripovedne književnosti je izpričala, da položaj naše izvirne proze nikakor ni tako hudo kritičen, kakor so zadnja leta tožili; saj je bilo mogoče opaziti, da se izdajateljsko delo vrši načrtno in sistematično, kajti v tem razdobju nismo dobili le zbranih spisov in novih izdaj skoro vseh klasikov našega pripovedništva, temveč je postala dosegljiva širokemu občinstvu tudi beseda nekaterih utemeljiteljev slovenskega slovstva (Protestantski pisci itd.). V polni veljavi se je vnovič predstavil Ivan Cankar z dvajsetimi knjigami svojih »Zbranih spisov« — opus, s katerim se more meriti samó še tvornost Franceta Bevka. Ob starejših živečih pisateljih od Finžgarja in Kraigherja do Preglja in Juša Kozaka se je krepko uveljavila tudi mlajša generacija, katere najvidnejša predstavnika sta Miško Kranjec in Ingolič. Presenetljivo število knjig je bilo zbrano v oddelku »Pesništvo«, ki je poleg novih izdaj Prešerna in še nekaterih pesnikov iz prejšnjega stoletja pokazal ves razvoj slovenske lirike od moderne (Župančič, Murn) preko Gradnika in drugih starejših povojnih pesnikov do futurizma, ekspresionizma in najnovejših smeri. Oddelek »Dramatika« je bil manj razveseljiv, prevladovala je ljudska igra, z izjemo Župančiča, Finžgarja, Kraigherja, Novačana, Krefta in Gruma se tudi naša nova dramatika še ni prebila preko poskusov. Nápak pa bi bilo soditi naše literarno-zgodovinsko ustvarjanje zgolj po razmeroma pičem številu razstavljenih knjig. Krivdo, da je bila ta panoga naše znanosti na razstavi tako slabo zastopana, je treba v precejšnji meri pripisati neki nepravilnosti v samem ustroju našega knjiž-

nega trga, namreč dejstvu, da je njegovo težišče še vedno revija ter morajo zategadelj iskati pribežališče v periodičnih publikacijah mnoga dela, ki bi zaslužila, da bi izšla kot samostojne knjige. Vendar se kaže zadnji čas tudi v tem oziru neko izboljšanje, o čemer priča vrsta pomembnih Prijateljevih in Kidričevih, v oddelku za jezikoslovje pa Nahtigalovih in Ramovševih knjig. — Strokovni oceni pritiče sodba o oddelkih, kakor so bili »Umetnost — zgodovina«, »Muzikologija«, »Zemljepis — zgodovina«, »Planinstvo«, »Prirodoslovje«, »Zdravstvo«, »Kmetijstvo«, »Gospodarstvo«, »Tehnika«, »Politika in sociologija«, »Pedagogika«, »Pravoznanstvo«, »Filozofija«, »Nabožno slovstvo« in »Turizem«. — »Prevodna književnost« je zapustila ugodnejši vtis, kakor je bilo pričakovati. Izkazalo se je, da se je prevajanje pri nas v splošnem vendar podrejalo dokaj strogemu kvalitetnemu vidiku in da klasiki svetovne književnosti, ki smo jih ta leta dobili v slovenščini, odtehtajo številčno premoč povprečne ali dvomljive literature. Tu je sevé treba predvsem omeniti Župančiča, čigar Shakespeare je doslej najtehtnejša pridobitev našega prevodnega slovstva sploh. Zanimiva je ugotovitev, da so bili največ prevajani Rusi in Francozi, v drugi vrsti Angleži, Čehi in Skandinavci, Nemci malo in Italijani skoraj nič. Oddelek »Mladinska književnost« je izpričal veliko stremljenja in izpodbuden razvoj te literarne zvrsti pri nas, dasi z nekaj izjemami (Župančič) še vedno zaostajamo za tovrstno tvornostjo nekaterih narodov. Z grenkobo je stal človek pred oddelkoma »Primorska« in »Koroška«, pred prvim zavoljo njegove presenetljive obsežnosti, ki tako tragično opozarja na občudovanja vredno zavest in odpornost našega ljudstva onstran mejá, pred drugim pa zaradi njegove revnosti. (Na Primorskem je izšlo po vojni okrog 600 slovenskih knjig v 2.000.000 izvodov, na Koroškem vsega tri knjige.) — Razstavo sta izpopolnili zbirka rokopisov starejših in mlajših umrlih pisateljev in pa zbirka bibliofilskih izdaj.

V celoti je bila prireditev dostojna manifestacija slovenske knjižne dejavnosti po vojni. Dve negativni dejstvi, ki sta se občutno postavili po robu vsej volji in vnemi prirediteljev, sta bili kajpada znatno pomanjkanje sredstev — tradicionalna nadloga vsega našega kulturnega prizadevanja — in pa kot njena posledica marsikje že kar preočitna naglica. Zaradi obojega je bila razstava urejena dokaj nesistematično in mestoma celó nepregledno. Ali splošni, prevladujoči vtis je bil kljub temu ugoden. Razstava je potrdila, da je osnovna linija našega književnega razvoja v teh dveh desetletjih očitno stremljenje iz provincialnosti, vsestranska razširitev in poglobitev interesov in območij, skratka: da smo dospeli vsaj do začetka tiste s p e c i f i k a c i j e, ki je eno bistvenih znamenj sleherne klene, dozorele, zares samonikle kulture. Razmah izvirnega leposlovja, ki je očitno že precej prebolelo konkurenco prevodne književnosti, bogastvo in strokovna specializacija naše revijalne literature, izbira prevodov, napredek strokovnega slovstva, čedalje znatnejša soudeležba samostojnih slovenskih znanstvenih publikacij v knjižni proizvodnji, zunanja oprema knjig — vse to so simptomi pomembnega procesa, ki ga doživlja naša knjiga in čigar zadnji smoter je končno uveljavljenje, individualizacija in osamosvojitve slovenske kulture. Najsi tudi je bila ta razstava izreden dogodek le v relaciji do naše stoletne revščine, ozkosti in perifernosti, je vendarle vsaj v neki smeri dokazala, da vztrajno in z resno stremljivostjo iščemo svoj lastni kulturni izraz, da se trudimo najti svojstveno slovenski odgovor na véliko vprašanje življenja, to je: da si prizadevamo živeti in se izživljati intenzivno, globoko in zavedno — da bivamo, da SMO. Če nam bo v teh usodnih dneh uspelo iz tega dejstva izvajati vse konsekvence, se pravi: razširiti to zavest in to prizadevnost na vse življenjske možnosti in postojanke, potem ni dvoma, da tudi BOMO.